

Penn Law
UNIVERSITY of PENNSYLVANIA LAW SCHOOL

Közjogi és jogelméleti kutatási tanulmánysorozat
15-39. sz. kutatási dokumentum

Moore on the Mind

Stephen J. Morse
PENNSYLVANIAI EGYETEM

Ez a tanulmány ingyenesen letölthető a Social Science Research Network Electronic
Paper gyűjteményéből: <http://ssrn.com/abstract=2705192>.

Moore on the Mind

Stephen J. Morse

Bevezetés

Michael Moore sokat és következetesen foglalkoztat, mióta először megismerkedtem vele, amikor elolvastam korai tanulmányát, "Néhány mítosz a mentális betegségről".¹ Michael megpályázott egy tanári állást a USC jogi karán, és én benne voltam a kinevezési bizottságban. Lenyűgözött a fogalmi tisztaság, az elemzés mélysége és a puszta elemzői behatolás. Könnyű volt kinevezni, és ugyanezek a félelmetes intellektuális erők soha nem csökkentek, sőt, Michael hosszú és kiváló karrierje során még növekedtek is. Közhelyes, de őszinte öröm és kiváltság volt számomra, hogy négy évtizeden keresztül a barátja és kollégája lehettem. A többi kivételes kollégámmal szemben, akiktől oly sokat tanultam, beleértve e kötet szerzőit is, Michael volt a legerőteljesebb és legmaradandóbb hatással gondolkodásomra és tudományomra.

Michael és én módszertanilag és tartalmilag szinte mindenben egyetértünk. Ennek eredményeképpen az egyik bohóc úgy emlegetett minket, mint "USC ikrek". Én ezt úgy vettem, mint egy bókot magamnak, és mint Michaelnek szánt bókot. Vannak különbségek, az biztos, de ezeknek nincs nagy gyakorlati jelentőségük, és elnyomják őket a hasonlóságok. Ezt leginkább Michael hatalmából és műveltségéből fakadó túlméretezett befolyásának tulajdonítom. Így ez a fejezet tisztelgés Michael előtt, akit ezentúl egyezményesen Moore-nak hívunk.

A fejezet első része metafizikai és egyéb filozófiai alapproblémákkal foglalkozik. A következő szakasz a cselekvés kritériumait tárgyalja a

¹ Michael S. Moore, "Some Myths About 'Mental Illness'," 32 *Archives of General Psychiatry* 1483 (1975).

olyan esetek, amikor a tudat megosztott. A következő szakasz azt vizsgálja, hogy a mentális zavar néha mentesít-e, mert ez egy státuszmentség. A következő szakasz a kontroll mentség érvényességével kapcsolatos folyamatos vitát tárgyalja. Az utolsó rész az idegtudományok és a jog egyre burjánzó, ám vitatott kapcsolatát tekinti át. Rövid következtetés következik.

II. Filozófiai alapok és spockiánus módszertan

Ahogy Moore, aki köztudottan metafizikai realista a jog, az erkölcs és a köztük lévő kapcsolatok (és sok minden más) tekintetében, megjegyzné, az ember akarva-akaratlanul vagy akaratlanul mindig metafizikát "csinál". Egyetértek. Néhány kérdésben aligha számít, de az olyan típusú kérdésekben, amelyek kölcsönösen foglalkoztatnak minket, mint például a cselekvés ok-okozati összefüggése (a test-lélek probléma) és a felelősség kritériumai (kompatibilizmus kontra inkompatibilizmus), a metafizikai feltételezések számítanak. A kérdés az, hogy meg kell-e oldani, sőt meg kell-e védeni metafizikai és egyéb filozófiai alapjainkat ezeken a feszült területeken.

Moore úgy gondolja, hogy igen, de én jogi szempontból nem értek egyet. Nem állítok metafizikai vagy filozófiai quietizmust, mert úgy vélem, hogy a metafizikai kérdések fogalmilag és gyakorlatilag sok esetben fontosak.² Azt fogom azonban javasolni, hogy ha valakinek a filozófiai álláspontja alapvető és gyakorlati szempontból fontos, akkor azt el kell ismerni, de nem kell megvédeni, vagy, *a fortiori*, megoldani.

Kérem, végezze el a következő gondolat kísérletet. Képzelje el, hogy magas szintű bevezető szövegek tartalomelemzését végzi a metafizika vagy a filozófia bármely más területéről, például az elme- és cselekvésfilozófiáról. A bátortalan vizsgálódó kivétel nélkül azt fogja találni, hogy minden szöveg sokféle, gyakran egymásnak ellentmondó megközelítést ír le a központi kérdésekre vonatkozóan. Mi a

viszonya a potenciális igazság

² Lásd általában Charles Barzun, , "Metafizikai kvietizmus és funkcionális magyarázat a jogban", 34. *Law & Philosophy* 89 (2014) (a metafizikai elkötelezettség mellett érvelve).

determinizmus a "szabad akarat" és a felelősség lehetőségével szemben? Minden szövegben szó lesz a libertarianizmusról, a kemény determinizmusról és az inkompatibilizmusról. Léteznek-e a mi konstrukcióinktól és gyakorlatunktól független erkölcsi igazságok? Minden szöveg tárgyalja a realizmus, az antirealizmus és a kettő közötti változatait. Milyen kapcsolatban áll az agy a tudattal, az elmével és a cselekvéssel? Minden szöveg a fizikalizmus különböző formáit és hasonlókat fogja bemutatni.

Szinte mindig lesznek jó érvek a különböző álláspontok mellett és ellen, de a folyamatban lévő filozófiai párbeszéd túlélői között egyik sem fog egyértelműen dominálni. Következésképpen az összes vitázó állva marad. A neves metafizikus, Lewis Carroll szavaival élve, mindenki győzött (legalábbis a saját szemében), és mindenkinek díjat kell kapnia.

Mit tegyen egy szegény vidéki jogász-tudós ilyen körülmények között, amikor megpróbál normatív érveket felhozni a doktrínáról, a gyakorlatról és a politikáról? Az egyik lehetőség, hogy elsajátítja a tárgyalta kérdés szempontjából releváns összes metafizikai érvet, állást foglal, és megpróbálja megvédeni azt az ellenérvekkel szemben. Ez zsákmacska vállalkozásnak tűnik, mert a metafizika vagy más alapvető filozófiai kérdések vitatása nem a vidéki jogász-tudós komparatív előnye, és nem vezet ellentmondást nem tűrő állásponthez,. Továbbá, a jogtörténet azt sugallja, hogy a vidéki jogászok anélkül is "lefuthatják a vasutat", hogy felismernék az érintett alapkérdéseket. Ha nem a filozófiai megértés a cél, akkor az nagymértékben eltereli a figyelmet. Tehát az eredeti kérdés továbbra is fennáll: Mit tegyünk?

Az általam jelenleg preferált megközelítés az, amit én spockiánus megoldásoknak nevezek, vagyis hogy mit tegyünk, amíg a metafizika és a tudomány orvosai meg nem érkeznek, hogy meggyógyítsák metafizikai és empirikus

betegségeinket. Spockiánus alatt nem a hidegvérűen racionális vulkáni dr.

Spock, a Star Trekből ismert Spock. A híres gyermekorvosra és szerzőre, Dr. Benjamin M. Spockra gondolok, akinek számos kiadása jelent meg a nagy hatású gyermekgondozási kézikönyvből, a Baby and Child Care,³ több generáción keresztül irányította a fiatal szülőket. A könyv tele van házi gyógymódok receptjeivel, amelyekkel enyhíthetők a gyermekeket sújtó gyakori betegségek, amíg az orvos meg nem érkezik, vagy amíg a szülők és a gyermek el nem jutnak az orvoshoz.

Dr. Spock szellemében az én jogi házi gyógymódom az, hogy egy olyan normatív álláspontból indulok ki, amely az alkalmazott etikai, erkölcsi, politikai és jogi elmélet nem-metafizikai szintjén vonzó. Ha ez az álláspont összhangban van egy ésszerű metafizikával, amely nem ütközik viszonylag nem vitatott vagy legalábbis hihető empirikus feltételezésekkel és más ésszerű filozófiai elméletekkel, akkor a filozófiai álláspont védelme nélkül is tovább lehet lépni. Fontos, hogy a józan ész is bekerüljön az elemzésbe. Minden olyan álláspontnak, amely sérti a józan észet, meg kell felelnie a legnehezebb meggyőzési tehernek. A tudósnak azonban kötelessége elkerülni, hogy olyan normatív álláspontokat fogadjon el, amelyek következtlen metafizikai álláspontokat követelnek meg, hacsak nincs jó ok az ellentmondásra.

Az otthoni gyógymód szellemi erőfeszítést igényel. Egy plauzibilis alapállást kell elfoglalni, ami ésszerű megértést igényel. Ha egy kritikus rámutat a választott filozófiai álláspont okaira, akkor tudjuk, hogy egy kifinomult metafizikus, aki ragaszkodik a választott metafizikához, válaszokat kapna, és nem lennének döntő érvek, amelyekkel a kifinomultat megcáfolhatná. Egy metafizika védelmének megkísérlése a professzionális filozófia szintjén túl sok "bennfentes" elemzést foglal magában, amikor valaki a jog "csinálásával" próbálkozik.

³ Benjamin Spock & Robert Needlman, BABY AND CHILD CARE (9. kiadás) (2011).

Térjünk rá a házi gyógymód példáira, amelyek relevánsak a fejezetben tárgyalt témák szempontjából. A legtöbbet átható alapkérdések az agynak az elméhez és a cselekvéshez való viszonya, valamint a determinizmus igazságának következményei. Az előbbit illetően fizikalista vagyok. Az agy teszi lehetővé az elmét és a cselekvést, de az idegtudomány és más tudományágak elképesztő eredményei ellenére fogalmunk sincs, hogyan.⁴ A tudatosság problémája talán megoldhatatlan,⁵ de talán a mentális állapotok és cselekvések terén lehet előrelépést elérni.⁶ Honnan tudjuk, hogy az agy teszi lehetővé az elmét és a cselekvést? Nos, ha az agyad halott, akkor halott vagy, és legjobb tudásunk szerint nincsenek mentális állapotok.

Feltételezve, hogy az agy teszi lehetővé az elmét és a cselekvést, ez a kapcsolat reduktív vagy sem? Igaz-e a tulajdoni dualizmus? Okozhatnak-e mentális állapotok változásokat a fizikai állapotokban, vagy a kizárási elv megköveteli, hogy az oksági kapcsolat csak a fizikából futhat át a mentálisba? Jelenleg valószínűleg a nem reduktív fizikalizmus a domináns nézet, de sem én, sem más nem tudja határozottan megválaszolni az előbbi és hasonló kérdéseket.

Moore-hoz hasonlóan⁷ én is a cselekvés oksági elméletét (CTA) vallom, amelynek számos formája és számos kritikája létezik.⁸ A CTA nagyjából azt állítja, hogy egy (viselkedési vagy mentális) esemény akkor cselekvés, ha azt a megfelelő módon mentális állapotok okozzák. Újabb fejezetében Moore ügyesen aktualizálja korábbi elméletét, és megvédi azt a különböző kritikákkal szemben. A kritikusokat nem fogja meggyőzni, de én szívesen elfogadom ugyanazt vagy egy hasonló nézetet, nem utolsósorban azért, mert ez megfelel a józan észnek és a népi pszichológiai elméletnek, miszerint mi mindig

⁴ Ralph Adolphs, "The Unsolved Problems in Neuroscience", *Trends in Cognitive Sciences (TiCS)* 3 (2015); Paul McHugh & Philip Slaveney, *THE PERSPECTIVES OF PSYCHIATRY* (2D ED.) 11-12 (1998).

⁵ Lásd pl. Colin McGinn, *A MYSTERIÓS LÁNG: TUDATOS ELMÉK AZ ANYAGI VILÁGBAN* (1999).

⁶ Adolphs, XX. lábjegyzet.

Elektronikusan elérhető a következő címen:

<https://ssrn.com/abstract=2705192>

⁷ Michael S. Moore, ACT AND CRIME: THE PHILOSOPHY OF ACTION AND ITS IMPLICATIONS FOR CRIMINAL LAW (2013); "Renewed Questions About the Causal Theory of Action", in Jesus H. Aguilar & Andrei A. Buckareff, szerkesztők, CAUSING HUMAN ACTIONS 27 (2010).

⁸ Jesus H. Aguilar & Andrei A. Buckareff, "A cselekvés oksági elmélete: Origins and Issues, Aguilar & Buckareff, XX. jegyzet, 1. o., 1. o. (hasznos áttekintést nyújt).

hogy megmagyarázzuk magunkat magunknak és másoknak. Máshol már foglalkoztam azzal, hogy az idegtudomány és a pszichológia legújabb munkái bizonyítják-e, ahogyan azt egyesek állítják,⁹ , hogy nem vagyunk ágensek, és arra a következtetésre jutottam, hogy az ilyen állítások jelenleg nem meggyőzőek.¹⁰ Ahogy Jerry Fodor írta, ha tévedünk a cselekvés köznapi ok-okozati összefüggéseivel kapcsolatban, akkor a természetfelettiiben való hitet leszámítva ez a legnagyobb tévedés, amit valaha is elkövettünk.¹¹ Katasztrófa lenne az ellenkezőjét hinni, még akkor is, ha képesek lennénk rá, amit Fodor kétségbe von. Ráadásul van egy hihető filozófiai érv arra, hogy az oksági kapcsolat a kizárási elv ellenére is átmehet a mentálisból a fizikaiba.¹² Nem sugallok semmi titokzatos dolgot, sem semmiféle *sui generis* ágens-okozati okozatot. Az, hogy a cselekvés hogyan történik, megmagyarázható lesz a világegyetem többi részét irányító tudományos törvények alapján, amelyeket esetleg felfedezünk. Az idegtudomány feladata a cselekvés megmagyarázása kell, hogy legyen, nem pedig annak reduktív megmagyarázása.

Moore az agy és a mentális állapotok reduktív identitáselmélete. Úgy véli, hogy az agyi állapotok egyszerűen mentális állapotok és fordítva. Feltételezem azonban, hogy az ő számításában a redukció csak lefelé halad a mentálisból a fizikai felé.

Mindazonáltal, mivel Moore a CTA-t vallja, el kell fogadnia azt a szokásos nézetet, hogy a mentális okság, amely önmagában nem akcionális, okozhat cselekvéseket (vagy mulasztásokat). Ez az a szerep, amelyet az ő elméletében az akarat játszik. Ezzel szemben engem leginkább a nem-reduktív fizikalizmus vonz. Van egy elménk/agyunk, amely csak egy szubsztancia, de fizikai és mentális tulajdonságokkal egyaránt rendelkezik.

⁹ Joshua Greene & Jonathan Cohen, *For the law, neuroscience changes nothing and everything*, In S. Zeki and O. Goodenough, Eds., *LAW & THE BRAIN* 207, 217-218 (2006).; Daniel M. Wegner., *THE ILLUSION OF CONSCIOUS WILL* (2013).

¹⁰Pl. Stephen J. Morse, "Lost in Translation: Michael Freeman, szerk., LAW AND NEUROSCIENCE 529 (2011),

¹¹ Jerry A. Fodor, PSYCHOSEMANTICS: A SZEMÉLY PROBLÉMÁJA AZ ELEM FILOZÓFIA FILOZÓFIABAN xii (1987).

¹² Christian List & Peter Menzies, "Non-Reductive Physicalism and the Limits of the Exclusion Principle,"
CVI Journal of Philosophy 425 (2009).

Az utóbbiak emergensek, és nem vezethetők vissza teljes mértékben az előbbiekre. Ez tűnik a legértelmesebb nézetnek, és jelenleg nincs tudományos okunk kételkedni benne. Ezt a kérdést a legnagyobb szakemberek sem tudják megoldani, még kevésbé egy szegény vidéki jogász-tudós. Szerencsére nekem nem kell. Elég, ha vannak olyan hihető filozófiai magyarázatok, amelyek összhangban vannak a CTA és a néplélektani magyarázatokkal. Tökéletesen elégedett vagyok azzal, hogy opportunistá módon bármelyiket elfogadom.

Nem foglalok állást abban a kínos kérdésben, hogy bárki tehet-e mást, még akkor is, ha a CTA igaz. Vita van arról, hogyan kell értelmezni az alternatív lehetőségek elvét (PAP), és Jay Wallace-hoz hasonlóan én is kétlem, hogy a felelősség alapvető kérdéseit a modális logika kifinomult alkalmazása döntené el.¹³ Elegendő, bár ellentmondásos érv szól amellett, hogy a PAP nem jelent problémát.¹⁴ Ez a kérdés nem fog mindenki meglegedésére megoldódni, és van egy vasútvonal, amit be kell járnunk. Én kompatibilista vagyok, egy tökéletesen plauzibilis metafizika, és továbbra is azt fogom hinni, hogy a robusztus felelősség lehetséges, amíg egy megdönthetetlen érv, amelyet mindenki elfogadna, nem kényszerít arra, hogy elvetem ezt a nézetet.

Röviden, a CTA és a kompatibilizmus az én alapvető metafizikám. Ha Moore vagy bárki más azt állítja, hogy nekem a CTA-elmélet vagy a kompatibilizmus egy bizonyos típusára van szükségem, azt szívesen veszem baráti módosításként. A CTA vagy a kompatibilizmus feladása aláásná a munkámat, de szerencsére a filozófiában vagy a tudományban semmi sem utal arra, hogy ezt kellene tennem.

III. A cselekvés határán

¹³ R. Jay Wallace, *Felelősség és az erkölcsi érzések* (1994).

¹⁴ Pl. Kadri Vihvelin, *CAUSES, LAWS AND FREE WILL* (2013).

E fejezet címe a¹⁵ című hozzászólásomból származik, amelyet Moore briliáns könyvének, a Tett és bűnözésnek a megjelenését ünneplő szimpóziumon tettem, amely még mindig a legfontosabb könyv a világon.

hozzájárulás a büntetőjogi joggyakorlat cselekvéseméletéhez. Kifogásoltam Moore azon nézetét, hogy a cselekvő disszociatív állapotban végzett testi mozdulatai nem minősülnek cselekvésnek, és ezért nem felelnek meg a büntetőjog "önkéntes cselekmény" *prima facie* bűnösségi követelményének. Fenntartásokkal úgy véltem, hogy az ilyen mozdulatok cselekmények, és ezt a nézetet vallotta Bernard Williams is (1994).¹⁶ Azt javasoltam, hogy ha a disszociáció kellően súlyos, akkor a cselekvőnek felmentést kellene kapnia. Ezt az álláspontot Moore saját cselekvéseméletének felhasználásával érveltem a Tett és bűn, valamint a Law and Psychiatry című magisztrális művében: Rethinking the Relationship.¹⁷ Moore válasza¹⁸ a kegyes udvariasság példaképe volt és Barátságos vita, hogy ragaszkodott a fegyveréhez, de arra a következtetésre jutott, hogy kevés a tér köztünk.

Még mindig nem vagyok biztos abban, hogy a disszociált mozdulatokat jogilag "önkéntes cselekvésként" kellene-e kezelni, de egyre biztosabb vagyok abban, hogy az elme- és cselekvésfilozófia és a vonatkozó tudományok nem tudnak választ adni erre a kérdésre, mert nem valószínű, hogy a cselekvés egy természetes, világos határokkal rendelkező fajta. Vannak egyértelmű esetek, az biztos, de a köztes esetek hatalmas skálája létezik, amelyek ellenállnak a könnyű besorolásnak.

Kezdjük a viszonylag vitathatatlan fenomenológiával. A kontinuum egyik végén a tudatosan szándékos mozdulatok állnak, például amikor elindítom a számítógépet, hogy ezen a fejezeten dolgozzak. A másik végponton a nem szándékos mozgások, például a görcsök és a reflexek állnak. Hogyan kell

gondolkodnunk az automatikusnak tűnő mozgásokról,

¹⁵ Stephen J. Morse, "Culpability and Control", 142 *University of Pennsylvania L. Rev.* 1587 (1994).

¹⁶ Bernard Williams, "The Actus Reus of Dr. Caligari", 142 *University of Pennsylvania L. Rev.* 1661 (1994).

¹⁷ Michael S. Moore, JOG ÉS PSZICHIÁTRIA: A KAPCSOLAT ÚJRAGONDOLÁSA (1984).

¹⁸ Michael S. Moore, "More on Act and Crime", 142 *University of Pennsylvania L. Rev.* 1749 (1994).

megszokott vagy meggondolatlan, mint például a testbeszéd, amit előadás közben használunk? Ezek a mozdulatok nem tudatos szándékúak, de joggal hisszük, hogy tudatos szándékos irányítás alá vonhatók, ha van rá okunk. Az ilyen típusú megszokott vagy automatikus mozdulatokat mind a józan ész, mind a büntetőjog cselekményként kezeli. A cselekvő tudatosságával nincs semmi baj, és szükség esetén a tudatosságát a cselekvés irányába tudja vinni. Hogyan kellene kezelnünk a meggondolatlanul, a pillanat hevében végrehajtott mozdulatokat, vagy az olyan intenzív érzelmekkel járó eseteket, mint például a düh? Az ilyen ágensek számára nehézséget jelenthet az öntudatosság és az értelem bevetése, de ismét csak úgy gondoljuk, hogy az ágens gyakorlatilag minden esetben képes erre.

De vannak disszociált mozgások, amit én "cselekvő" eseteknek nevezek, mint például az alvajárás vagy a súlyos mérgezés. Az ágens mozdulatai a környezet tudatosságát, a környezetről való pontos visszajelzést és a céltudatosságot jelzik. Gondoljunk csak Ms. Cogdonra, aki alvajárás közben nagyon hatásosan baltával gyilkolta meg felnőtt lányát. Moore úgy véli, hogy a cselekvés teljes okaihoz való hozzáférés "le van zárva", és nem lehet visszaszerezni. Ms. Cogdonnak jó oka volt arra, hogy ne ölje meg ártatlan lányát, de abban a pillanatban nem tudott hozzáférni ezekhez. Tudata átmenetileg részleges, megosztott, disszociált, vagy hasonló kifejezésekkel. Az ilyen állapotok okai közül sokat ismerünk, de az idegi mechanizmust nem értjük jól.

A disszociált mozgások inkább a cselekvés vagy a nem cselekvés egyértelmű esetei? Ez a kérdés azonban figyelmen kívül hagyja a disszociáció folyamatos jellegét. Egy ágens lehet többé-kevésbé disszociált. Képzeljünk el valakit, aki folyamatosan alkoholt iszik, és fokozatosan egyre jobban megrészegül. Eleinte a mámor enyhe lesz, és az ágens kényszerítheti magát, hogy visszazökkenjen az öntudatba, és visszanyerje a hozzáférést a

ellensúlyozó okok. A mérgezés mértékének növekedésével ez egyre nehezebbé válik. Végül pedig rendkívül nehéz és talán lehetetlen lesz. Hol húzzuk meg a határt a cselekvés és a nem cselekvés között? Még ha rendelkeznénk is a disszociáció minden egyes szintjének teljes neurális leírásával - ami egy sci-fi fantázia -, az sem adna választ a kérdésre. Az, hogy hol húzzuk meg a határt a kontinuumon, erkölcsi és jogi kérdés, amelyre nem ad választ az, ha azt mondjuk, hogy a cselekvés egy természetes fajta, és a határt a határán kell meghúzni.

Miért érdekli a bűnözőt, hogy valami cselekvés-e vagy sem? A büntetőjogi felelősség a cselekvőképesség néplélektani koncepcióján alapul, és ennek a koncepciónak az erkölcsi következményeit testesíti meg. Az alapul szolgáló jogelméletünk irányítja a cselekvésről alkotott felfogásunkat, és nem fordítva. Továbbra is úgy gondolom, hogy az, hogy a disszociált mozdulatok nem cselekmények vagy mentegetett cselekmények, nagyon nehéz kérdés. Úgy vélem, hogy a felmentett cselekvés mellett szóló érv erősebb, de még mindig nem meggyőző. Sajnos, az elme és a cselekvés filozófiája és az új idegtudomány nem tudja tisztán megoldani a kérdést.

Mindkét esetben a vádlottat nem találják felelősnek, de vannak olyan doktrinális kérdések, amelyek azt sugallják, hogy az elhatárolódott mozdulatok mentett cselekményként való kezelése jogilag értelmesebb. A visszamenőleges mentális állapot értékelését nehéz elvégezni, de annak eldöntése, hogy egy ügynök mennyire volt disszociált a múltban, félelmetesen nehéz lehet. Könnyű állítást tenni, és nehéz cáfolni, ha a vádnak a cselekmény elemét minden kétséget kizáróan bizonyítania kell, mivel a viselkedésből a mentális állapotokra vonatkozó szokásos következtetések nem alkalmazhatók a disszociáció eseteiben. Ha azonban a disszociáció mentő körülmény, a meggyőzés terhe a vádlottra hárulhat, csökkentve ezzel a téves felmentő ítéletek kockázatát.

Ha a vádlottat felmentik, mert az *első látásra* megcáfolták, a vádlott teljes egészében szabadlábra kerül. A jogi elmebaj miatti felmentéshez hasonlóan a jogi elmebaj miatti felmentés is indokoltá tenné az állam számára, hogy megfelelő esetekben valamilyen formában eltiltsák.¹⁹ A jelenlegi angol jogtól eltérően és néhány amerikai jogrendszerben azonban a disszociációt vagy az automatizmust nem szabad a jogi beszámíthatatlanság kategóriájába sorolni. Az automatizmus legtöbb esete nem mentális zavarból ered. Továbbá sok disszociált vádlottnak nincs szüksége nem önkéntes elmeógyógyintézeti kezelésre, mivel a disszociáció oka átmeneti vagy orvosilag kezelhető. Az ilyen esetek jogi értelemben vett elmebajba való besorolására nincs értelme, de a kezelhetetlen, tartós állapotok bizonyos eseteiben szükség lehet valamiféle elzárásra vagy karanténra.

A legvonzóbb ok, amiért a disszociációt mentő körülményként kezeljük, az erkölcsi, mert ez lehetővé teszi a felelősség finomabban kalibrált hozzárendelését. Az, hogy a disszociált mozdulatok cselekvések-e, bináris döntés. A disszociáció azonban fokozati jelenség, és a racionalitás károsodásának eredő szintjétől függően a teljes felelősségtől az enyhítésen át a teljes felmentésig terjedő erkölcsi hozzárendelés kontinuumát teszi lehetővé. Egyetlen jogalkotó sem fogadott el általános enyhítő ítéletet, de ez tökéletes eszköz lenne arra, hogy a tényfeltáró erkölcsileg érzékenyebb döntéseket hozzon a disszociáció és más racionalitáskárosodások eseteiben. Jelenleg tehát, ha a disszociációt mentő körülménynek tekintenék, akkor az ítélethozatal lenne az egyetlen lehetőség annak mérlegelésére olyan esetekben, amelyek nem indokolják a teljes mentesítést.

IV. Jogi elmebaj

¹⁹ Jones kontra Egyesült Államok, 463 U.S. 354 (1983) (az elmebetegségből felmentett személyek

határozatlan idejű polgári elzárása alkotmányosságának fenntartása).

Michael Moore több mint négy évtizede ír a jogról és az elmebajról, időszakosan és tanulságosan. Legutóbbi kitérője²⁰ briliánsan desztillálja gondolkodását ezen a területen, bemutatva az elme, a cselekvés és a személyiség filozófiájáról alkotott általános gondolkodásának hatását. Moore és én egyetértünk abban, hogy a jogi beszámíthatatlanság tesztje erkölcsileg szükséges és elkerülhetetlenül jogi és morális, és hogy nem használhatunk orvosi, pszichiátriai vagy pszichológiai helyettesítő eszközöket a meghozandó morális és jogi ítélethez. Abban is egyetértünk, hogy a tanúvallomást tevő mentálhigiénés szakemberek gyakran nem tudják megkülönböztetni az erkölcsi/jogi és az orvosi/pszichológiai ítéleteket. Végül, évtizedek óta próbáljuk kijavítani azt, amit én "alapvető pszicholegális tévedésnek" neveztem, azt a jóindulatú, téves állítást, hogy az ok-okozati összefüggés, beleértve a kóros ok-okozati összefüggést is, önmagában nem mentesít.²¹ Még ha az abnormális mentális állapotok ok-okozati szerepet játszanak is a bűnös viselkedés magyarázatában, ebből nem következik, hogy az illetőt fel kell menteni. Az abnormális mentális állapotoknak meg kell felelniük a törvény valódi mentesítési kritériumainak.

Nem értünk egyet abban, hogy a mentális rendellenesség miért indokol néha mentséget. Én szkeptikusabb vagyok Moore-nál az Amerikai Pszichiátriai Társaság diagnosztikai kézikönyvében (²²) szereplő diagnosztikai kategóriák érvényességét illetően, de kétségtelen, hogy léteznek súlyosan abnormális mentális jelenségek, például téveszmék és hallucinációk, és egyetértünk abban, hogy az ilyen embereknél általában súlyos kognitív hiba áll fenn, ami a valóságvizsgálatot akadályozza. Nem értünk azonban egyet abban, hogy a mentális zavar megalapozza-e a jogi beszámíthatatlanságot, mert ez a státusmentesség alapja.

²⁰ Michael S. Moore, "The Quest for a Responsible Responsibility Test, *Criminal Law and Philosophy* (A felelősségtudat tesztjének keresése), *Büntetőjog és filozófia*

Elektronikusan elérhető a következő címen:

<https://ssrn.com/abstract=2705192>

(hamarosan megjelenik).

²¹ Morse, "Culpability and Control, XX. sz. jegyzet, 1592-94. o., 1592-94. o.

²² Amerikai Pszichiátriai Társaság, Δ SZELLEMI ZAVAROK DIAGNOSZTIKAI ÉS STATISZTIKAI KÉPZÉSI KÉPZÉKE

(ÖTÖDIK KIADÁS) - DSM-5 (2013).

Mielőtt folytatnánk, hasznos feltenni a kérdést, hogy Moore beszámolója a jelenlegi angol-amerikai és talán kontinentális tesztek "megfelelőségének" pozitív beszámolója-e, vagy pedig az ő normatív elképzelése arról, hogy milyennek kellene lennie a tesztnek. Még ha egy másik nézet jobban megmagyarázza is a tényleges gyakorlatunkat, Moore nézete normatív szempontból még mindig kívánatos lehet. Arra a következtetésre jutottam, hogy az ő beszámolója nem a legjobb pozitív magyarázat, és javaslata nem kívánatos eredményekhez vezetne a jog és a szellemi fogyatékossgal élő emberek számára.

Moore azt állítja, hogy legalábbis néhány súlyos mentális zavarral küzdő emberből hiányoznak a személyiség alapvető feltételei, és ők nem erkölcsi ágensek. A súlyos rendellenesség egy státusz mentség, és így *tout court* megfosztja az embereket a felelősségtől. Röviden, az ilyen embereket nem mentik fel konkrét cselekedetükért, hanem egyszerűen mentesülnek a felelősségre vonás alól. Moore kilenc kritériumot sorol fel az erkölcsi személyiséghez: mentális állapotok: tudat1: fenomenális tapasztalat; tudat2: privilegizált hozzáférés; szándékosság; a lélek három része (a platóni funkcionális appetitív, racionális és végrehajtó); gyakorlati racionalitás; érzelmesség és az érzelmek racionalitása; jellemszerkezet egy időben és időben; és, autonómia. Ezek a kritériumok vonzó beszámolót adnak a cselekvésről, de attól tartok, hogy nem fogják elvégezni a Moore által kívánt munkát az erkölcsi cselekvés tekintetében.

Sok olyan ember, aki jogilag egyértelműen elmebeteg, és a legtöbb 10-13 éves gyermek megfelel ennek a kilenc kritériumnak, Moore mégis tagadja tőlük a potenciális erkölcsi ágensek státuszát. Szükség van egy sajátos hiányosságra, amely egyesíti azokat, akiket potenciálisan felmentünk. A dolgozat más részeiben Moore megjegyzi, hogy a gyakorlati racionalitásnak, az ő 6th kritériumának, a szubsztantív és nem egyszerűen instrumentális racionalitás bizonyos fokát kell magában foglalnia. Úgy gondolom, hogy

ez a kulcs a mentegető állapot megértéséhez, nem pedig maga a súlyos "őrület".

Megbocsátunk

amikor a szubsztantív irracionalitás rontja az ágens gyakorlati érvelését a kérdéses kontextusban.

A súlyos mentális zavarral küzdő emberek nem a zavaruk. Ők fogyatékosággal élő személyek, ezért jelenleg az a preferált kifejezés, hogy az embereket nem a rendellenességükkel jellemzik, pl. "skizofrén", hanem "skizofréniában szenvedő" személyként. Ez nehézkes, de a testi betegségek eseteivel ellentétben túlságosan könnyű azt gondolni, hogy a mentális zavar a személy egészét jelenti. Amint azt a DSM-5 is elismeri, minden mentális zavar, beleértve a legsúlyosabbakat is, heterogén módon jelentkezik. A súlyos zavar heterogén módon befolyásolja az elszenvedő életét, számos tényezőtől függően, amelyek közül sok külső tényező. Nem kell, hogy az életük minden aspektusára kihatással legyen. A "téveszmés zavar" kategóriája erre példa. A szenvedők pszichotikusak, de téveszméik csak azokban a kontextusokban működnek, amelyekben a hiedelem motiválóan hat. A pszichotikus zavarokban szenvedő emberek életük egyes, sőt legtöbb területén tökéletesen képesek lehetnek a szubsztantív és instrumentális racionalitásra. Ellenben Bleulerrel, akit Moore helyeslően idéz, nem "idegenebbek számunkra, mint a madarak a kertünkben", és nem is "túl a jó és a rosszon" a nem nietzschei értelemben, ahogy Moore állítja. Felismerhetően közülünk valók.

Moore a gyermekekkel vonja párhuzamot, de a jog még a gyermekek esetében sem kezeli egységesen a gyermekkort mentségként, és életkoruktól és a tétektől függően különbözőképpen ítéli meg a képességeket. Tekintsük a gyermekkor általános jogi mentségét, amelyet gyakran státuszmentségnek tekintenek: a 6 éves és annál fiatalabb gyermekek kategorikusan mentesülnek; a 7-13 éves gyermekek vélelmezhetően nem felelősek; a 14 éves és idősebb gyermekek pedig vélelmezhetően felelősek. Ez teljesen összhangban van azzal, amit tudunk a

kognitív fejlődés. Bár néhány kiugró fiatal rendelkezhet a felelősségteljes kognitív képességekkel, ez olyan ritka eset lenne, hogy az individuáció nem lenne hatékony. A köztes csoport esetében a kognitív fejlődés általában hiányos, de a felelősségre nem vonhatóság vélelme megdönthető. A csecsemőkor egyszerűen csak egy helyettesítője bizonyos kognitív képességek hiányának, és nem igazán jelent státusfelmentést.

A Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a kiskorúak kategorikusan nem eléggé racionálisak ahhoz, hogy halálbüntetést érdemelnének, vagy hogy nem emberöléses bűncselekmények esetén kötelezően feltételes szabadlábra helyezés nélküli életfogytiglanra ítéljék őket,²³ de erős érvek szóltak amellett, hogy a határozatoknak lehetővé kellett volna tenniük az individuációt, legalábbis az idősebb serdülők esetében. Úgy vélem, hogy a Bíróság az adminisztratív kényelem érdekében és annak a szörnyű hibának az elkerülése érdekében húzott egy világos vonalat, hogy potenciálisan jogtalanul szabja ki ezeket a szörnyű ítéleteket. A Miller kontra Alabama ügyben a Bíróság elutasította az emberölés miatt elkövetett bűncselekményeket elkövető fiatalokorra vonatkozó, feltételes szabadlábra helyezés nélküli életfogytiglani büntetést, de engedélyezte az egyénre szabott büntetés kiszabását.²⁴ Számos jogrendszerben a kiskorúakat kellően racionálisnak tekintik ahhoz, hogy önállóan döntsenek arról, hogy használnak-e fogamzásgátlót vagy abortuszt. Még a csecsemőkor sem minősül minden szempontból egyértelműen "állapotnak".

Az "értelmi fogyatékoság" (korábban retardáció vagy fejlődési fogyatékoság) hasonló példa. A Legfelsőbb Bíróság kategorikusan kizárta a halálbüntetésből az ID-vel rendelkező embereket az ezt az állapotot jellemző racionalitási hibák miatt,²⁵ de elismerte, hogy az ilyen emberek büntetőjogi felelősséget vállalhatnak, és ragaszkodott a gondos egyéniesítéshez, hogy az elítélt halálraítélt valóban ID-vel rendelkezik-e. A Bíróság ismét megtehetette volna, hogy

²³ Roper v. Simmons, 543 US 551 (2005); Graham v. Florida, 130 S Ct 2011, (2010).

²⁴ Miller kontra Alabama, 132 S. Ct. 2455 (2012).

²⁵ Atkins kontra Virginia, 536 U.S. 304 (2002).

ragaszkodott az individuációhoz még azon vádlottak esetében is, akik elismerten szenvednek személyiségzavarban, ami szintén heterogén módon jelentkezik, de a *Roper* és *Graham ügyhöz* hasonló okokból a kategorikus szabály mellett döntött. Végül, a polgári kontextusban az, hogy az ID-vel rendelkező személyeket kompetensként kell-e kezelni, egy funkcionális teszt, amely kontextusonként eltérő.

Ugyanezek a megfontolások igazak a súlyos mentális zavarokkal küzdő emberekre is. Ők lehetnek cselekvőképesek vagy erkölcsileg felelősek bizonyos magatartásokért. Az önkéntes polgári jogi elzárás például már nem jár azzal a következménnyel, hogy az elzárt személyt polgári jogi értelemben cselekvőképtelennek nyilvánítják minden szempontból, például a szerződéskötés vagy a szavazás tekintetében. Ráadásul a mindenre képes fogycatékos emberek általában túlságosan zavartak ahhoz, hogy az egyszerű testi sértésen vagy rendzavaráson kívül más bűncselekményt kövessenek el, amire egyetlen értelmes vádlott sem hivatkozik elmebetegség elleni védekezéssel. Azok a súlyos rendellenességgel élők, akik bűncselekményt követnek el, általában meglehetősen racionálisak eszközileg, és többnyire érdemben is racionálisak. Egy konkrét kognitív deficit, amely irracionálisan és anyagilag motiválta a vádlottat, végzi a munkát a legtöbb jogi elmebetegséggel kapcsolatos ügyben. Gondoljunk csak M'Naghtenre, aki téveszmésen azt hitte, hogy a toryk üldözik őt, és veszélyt jelentenek az életére,²⁶ vagy Andrea Yatesre, aki téveszmésen azt hitte, hogy erkölcsileg megrontja a gyermekeit, és ezért örökké a pokolban fogják kínozni őket, ha nem öli meg őket, amikor még "ártatlanok" voltak.²⁷ Mindkettlen gondosan megtervezték a magatartásukat, és sikeresen végrehajtották (bár M'Naghten áldozata Peele magántitkára, Drummond volt, akit M'Naghten nem tévesen, de tévesen Peele-nek hitt).

²⁶ Richard Moran, A JÓT A HIBÁTÓL TUDNI: DANIEL MAC NAUGHTEN BESZÉDELMI VÉDELME (1981).

Elektronikusan elérhető a következő címen:

<https://ssrn.com/abstract=2705192>

²⁷ Deborah W. Denno, "Ki az az Andrea Yates? A Short Story About Legal Insanity," 10 *Duke Journal of Gender Law and Policy* 1 (2003).

Ráadásul a súlyos rendellenességekben szenvedők erkölcsi irányítójuk gyakran nem sérül. Tegyük fel, hogy valaki azt hiszi, amit Andrea Yates hitt. Ha ezek a tények igazak lennének, ahogy Yates asszony őszintén hitte, akkor erkölcsileg megengedett, sőt talán kötelező lenne megölni a gyermekeit. Azt sugallni, hogy Yates asszonynak vagy más jogilag elmebeteg embereknek hiányzik minden erkölcsi cselekvőképességük, ellentétes a tényekkel, és attól tartok, hogy lealacsonyítja őket. Inkább azt kellene mondanunk, hogy nem felelős a gyermekek megöléséért, mert pszichotikusan motiválták, hogy ezt a konkrét bűncselekményt kövesse el, de sok minden másért felelős volt az életében, aminek erkölcsi jelentősége volt.

Hasznos a pszichopátia összehasonlítása ennek a kérdésnek az értékeléséhez. Szélsőséges esetben a pszichopátiában, egy ismeretlen eredetű személyiségzavarban szenvedő emberek teljesen vagy szinte teljesen nélkülözik a lelkiismeretet, az erkölcsi érzéket és az empátia képességét.²⁸ Képtelenek felismerni a normatív szempontból legjobb okokat mások jogainak tiszteletben tartására. Úgy vélem, hogy erkölcsileg irracionálisak, bár lehetnek instrumentálisan racionálisak, és megértik a büntetőjogi tilalmakat és a bűncselekmények lehetséges költségeit. Máshol amellet érveltem, hogy a súlyos pszichopátia a felmentés előfeltétele kell, hogy legyen.²⁹ Ha a jog megengedné, hogy a pszichopátiát a jogi beszámíthatatlanság alapjául használják, akkor azt leginkább az erkölcsi racionális képesség hiányával lehetne magyarázni, és nem azzal, hogy a pszichopátia egy állapot.

Bár a hihető beszámíthatatlansági védelem esetei hasonlítanak a ténybeli és jogi tévedésekhez, az anyagilag irracionális motiváció a mentség alapja. Moore és az én nézeteim nagyon hasonlóak, de nem értek egyet azzal, hogy egy téveszmés személy, aki a téveszméjétől független bűncselekményt követ el, nem felelős, mert nem erkölcsi cselekvő. Ha a magatartása racionálisan motivált, annak ellenére, hogy más tekintetben

vadul elszakadt a valóságtól

²⁸ Lásd Robert M. Hare, TUDATOSSÁG NÉLKÜL: A KÖZTÜNK ÉLŐ PSZICHOPATÁK NYUGTALANÍTÓ VILÁGA (1999).

²⁹ Stephen J. Morse, "Psychopathy and Criminal Responsibility", 3 *Neuroethics* 205 (2008).

életének tartományait, ami általában előfordul, milyen jó erkölcsi elmélet mentesíthetné őt a racionálisan motivált cselekedetekért való felelősség alól?

Moore-nak igaza van abban, hogy a helyes és helytelen tudása vagy annak ismerete, hogy mit teszünk, nem pontosan a kérdés, mert minden azon múlik, hogy a tudást mennyire szűken értelmezzük. Ez egy olyan normatív kérdés, amelyet nem lehet megválaszolni olyan hasonlóan homályos fogalmak elfogadásával, mint a "megértés" vagy az "értékelés". Mellékesen megjegyezném, hogy a legtöbb jogilag elmebeteg vádlott valóban úgy gondolta, hogy a magatartása megengedett vagy szükséges volt, még a hagyományos valóság szerint is, ha a tények úgy alakultak, ahogy a vádlott hitte." Vegyük újra Andrea Yates-t.

Ha a "tudást" morálisan helyesen értelmezzük, akkor a legtöbb jogilag elmebeteg ember nem tudja, hogy mit tesz abban az értelemben, hogy a valósággal kapcsolatos, nem vétkes tévedés motiválja őket. A szűken értelmezett M'Naghten-teszt alól az isteni rendelet kivétele nem bizonyítja, hogy az őrület önmagában mentesít. Azt erősíti meg, hogy a felmentéshez anyagi, irracionális motiváció szükséges azzal kapcsolatban, amit valaki tesz. Moore-ral szemben igenis szükség van elmebetegségre plusz X tényezőre, és az elmebetegségnek "okoznia" kell a bűncselekményt azáltal, hogy súlyosan károsítja a személy gyakorlati racionalitását az adott körülmények között. Az elmebetegség kritériumával rendelkezünk, és az X tényezőt nem kezeljük önállóan, nem azért, mert az őrület státuszmentség. Amint arra sokan rámutattak, az elmebetegséget objektív jelzőként használjuk, amely azt bizonyítja, hogy a vádlott tévedése a motiváló valósággal kapcsolatban nem "közönséges" tévedés.

A legnehezebb eset a nézetem szerint az a személy, aki anyagi téveszmékkel motivált, de tudja, hogy amit tesz, az rossz. Példa erre az a személy, aki téveszmésen azt hiszi, hogy a házastársa hűtlen, vadul féltékeny, nem lehet meggyőzni bizonyítékokkal

vagy logikával az ellenkezőjéről, sőt, ellenbizonyítékokat és logikát sző az ellenkezőjéről.

a téveszmés hitrendszer, és ezáltal megerősíti azt. Ha megöli a házastársát, felmentést kaphat? Egyértelműen és súlyosan örült. A DSM-5 diagnózisa a "féltekenységi típusú téveszmés zavar", azaz pszichotikus zavar lenne, de vegyük észre, hogy a jog gyakorlatilag mindenhol nem találná őt jogilag elmebetegnek, mert tudta, hogy amit tesz, az helytelen.

Moore státuszszemlélete felmentené őt? Talán igen, mert egy pszichotikus hit motiválta, de vajon általában véve felelőtlen ügynök-e? Úgy tűnik, nem. Ha lopást követett el, akkor bizonyára felelősnek kell lennie. Évekig vacilláltam ebben a kérdésben, de ma már úgy vélem, hogy a téveszmés házastársat el kell ítélni, hacsak az erkölcsi iránytűje nem sérül önállóan az elmebetegség miatt. Még akkor is bűnös lenne, ha minden tény és körülmény úgy lenne igaz, ahogyan ő hiszi. A hitetlenség nem igazolja a szándékos emberölést, még akkor sem, ha bizonyos körülmények között csökkenti a bűnösség mértékét. Én gyilkosságért ítélném el, de ez az eset nagyon is alkalmas lehet az általam javasolt "bűnös, de részben felelős" ítéletre, mert az adott összefüggésben súlyos racionalitási hibája volt.³⁰

Összefoglalva, nem hiszem, hogy a jogi elmebajról szóló helyzetjelentés magyarázza legjobban a jelenlegi jogot. Ennél is fontosabb, hogy aggódom amiatt, hogy ha elfogadják, akkor - ha csak kis mértékben is - hozzájárulna az elmebetegséggel kapcsolatos általános félreértésekhez és félelmekhez, amelyek továbbra is megbélyegzik és kirekesztik az ilyen rendellenességekkel küzdő embereket.

V. "önkéntes" kifogás

A kontrollteszt első jelentős, modern támogatói Sir James Fitzjames Stephen³¹ és az alabamai Legfelsőbb Bíróság voltak, akik elfogadták az "ellenállhatatlan impulzus"

³⁰ Stephen J. Morse, "Diminished Rationality, Diminished Responsibility", 1 *Ohio St. J. Crim. L.* 289 (2003).

³¹ James Fitzjames Stephen, II *HISTORY OF THE CRIMINAL LAW OF ENGLAND* 120 (1883).

teszt.³² Mindketten meghatározták azt a népi pszichológiai mechanizmust, amely a kontroll kudarcát okozta. Fitzjames úgy vélte, hogy a probléma a jövőbeli következmények szilárd szem előtt tartásának elmulasztásában rejlik.³³ A Parsons-döntés a jó és rossz közötti választás képességének megsemmisüléséről beszélt, és egy orvosi jogtudományi szaktekintélyt idézve ezt annak tulajdonította, hogy az ész elveszítette "birodalmát" a szenvedélyek felett.³⁴ Röviden, mindkettő a racionalitás hibáját javasolta a kontrollképesség elvesztésének forrásaként. Az 1982-es Hinckley-ítélet idején a Büntető Törvénykönyv modellje, amely híresen tartalmaz egy "kontroll" tételt, domináns volt, de ez az uralom véget ért. A népszerűtlen felmentő ítélet nyomán az Amerikai Pszichiátriai Társaság és az Amerikai Ügyvédi Kamara kritizálta a kontrollteszteket a konceptualizáció és az operacionalizálás kudarcá miatt, és a politikai nyomás a kontrollteszt eltörléséhez vezetett a joghatóságok egy kis kisebbségét kivéve mindenhol.

Úgy gondolom, hogy az APA-nak és az ABA-nak igaza volt. Minden olyan eset, amely valószínűsíthetően úgy tűnik, hogy kontrolltesztet igényel, valójában jobban megmagyarázható, ahogy Fitzjames és *Parsons* értette, mintha racionalitási hibákról lenne szó. Nem vagyok elvi ellenzője a racionalitási hibától független kontrolltesztnek, ha egy ilyen tesztnek van egy fogalmi és operatív alapítvány. Független teszt alatt olyan eseteket értek, amelyekben nincs racionalitási probléma, de a népi pszichológiai szóhasználattal élve az ágens "nem tud segíteni magán". Leroy Hendricks, a sorozatos gyermekmolesztáló pontosan ezt mondta magáról.³⁵

³² Parsons kontra állam, 81 Ala. 854,859 (1887).

³³ Stephen, XX. jegyzet, 120. o., 120. o.

³⁴ *Parsons*, Supra note XX., 859. o.

³⁵ Kansas v. Hendricks, 521 U.S. 346 (1997) (a "mentálisan abnormális szexuálisan erőszakos ragadozók" nem önkéntes polgári elzárása alkotmányosságának fenntartása). Lásd még: Kansas kontra Crane, 534 U.S. 407 (2002) (a szexuális ragadozók elítéléséhez "komoly nehézségek " önkontrollra vonatkozó kritériumot ír elő).

Ahogy Moore megjegyzi, kihívtam a kontrollteszt támogatóit, hogy adják meg azt a nem kognitív népi pszichológiai mechanizmust, amely a kontroll elvesztését okozza, és a pontos azonosításának módszerét. Az akarati kifogásról szóló kiváló tanulmányában³⁶ Moore elfogadja a kihívást, és megvédi az akarati tesztet. A továbbiakban az ellenőrzési kifogás "cselekvőképtelenség" indoklásának elemzésére fogok összpontosítani, és nem foglalkozom azokkal az érdekességekkel, amelyeket a "tisztes lehetőség" indoklásáról ír. Bár elvben és többnyire tényszerűen hajlandó vagyok elfogadni Moore premisszáit, nem hiszem, hogy az általa levont következtetés következik belőle, és a doktrína elemzését jobban megmagyarázzák a különböző racionalitások.

Előzetesen néhány szót kell ejtenünk a terminológiáról és a megállapodás tárgyáról. Moore szerint a szándékok független végrehajtó szándékok.³⁷ Gyakorlatilag minden olyan esetben, amely a Moore által védett mentegetőzéssel kapcsolatos, elismeri, hogy a szándékok sikeresen végrehajtják a vádlott motiváló szándékát. Ezért némileg furcsa, hogy ő inkább akarati mentségről beszél, mint ellenőrzési vagy kényszermentségről. Következésképpen a kontroll kifejezést fogom használni, mert ez pontosabban leírja azt, ami minket érdekel. Gyakorlatilag mindenben egyetértünk, többek között a következőkben: vannak olyan esetek, amelyek a jelenlegi kognitív tesztek szigorán túlmutató mentegetőzést követelnek; a vádlott nem lehet vétkes a saját mentegetőzése feltételének előidézésében; a vádlott cselekvőképessége a döntő kérdés; a nem lehet/nem akarom megkülönböztetés valójában skálaértékű, bár a jog binárisnak kezeli; és a nem lehet/nem akarom határvonal meghúzásához kontrafaktuális elemzésre lesz szükség.

Moore jellemzése szerint az ellenőrzési kifogást igénylő esetek azok, amelyekben a vádlott nem azt tette, "amit a leginkább akart", vagy azért, mert az ügynök nem képes

- ³⁶ Michael S. Moore, "The Neuroscience of Volitional Excuse", megjelenés előtt, in Dennis Patterson, Ed., LAW AND NEUROSCIENCE: STATE OF THE ART (Oxford University Press).
- ³⁷ ACT AND CRIME, XX. lábjegyzet; "The Neuroscience of Volitional Excuse", XX. lábjegyzet.

a "helyes szándékot", vagy azért, mert az ágens képes a "helyes" szándékot kialakítani, de képtelen azt végrehajtani. Moore a kontrollvesztés népi pszichológiájának elemzését a "vágyról, a legerősebb vágyról és a szándékról" szóló számos kikötéssel kezdi, amelyeket elismeri, hogy az elme- és cselekvésfilozófiában vitatottak. Elfogadom a kikötéseit, de még egyszer mondom, mit tehet egy szegény vidéki jogász-tudós, ha mások vitatják őket?

Moore ezután a kontrollhiány népi pszichológiájának hat modelljét javasolja és értékeli, az akaratot teljesen megkerülő vágytól kezdve az instabil preferencia-eltolódásokig (amelyet számos függőségi szakember a hiperbolikus diszkontálás fogalmával ír le). Megfelelően szkeptikus azzal kapcsolatban, hogy az általa vázolt modellek többsége a kontroll mentiségének mögöttes, egységes alapja, de az egyikre mégis rátelepszik: az "ego-idegen vágyak motivációja, amelyek nem hajlandóak integrálódni az én-érzetbe", amelyek "inkább idegennek tűnnek az értelemre reagáló... éntől (mint annak részének)". Én másképp elemezném a népi pszichológiát, és paradox módon úgy gondolom, hogy Moore alulértékeli az általa elutasított modellek egy részét, de az elemzés céljára elfogadom a pszichológiáját.

Elismerem a pszichológiát, mert az összes modell a racionalitás hibáit példázza megfelelően értelmezve. Moore által preferált ego-idegen vágyak modellje a legjobb példa erre. Általánosságban az "ego-idegen" ágens vágyai el vannak zárva az értelemre reagáló

önmaga. Moore számos más gondolkodótól idéz, akik hasonló következtetésekre jutottak azokról az esetekről, "amikor egy erős, érzelmekkel teli, nem az énnel azonosított vágy ütközik egy kevésbé erős, valószínűleg kevésbé érzelmekkel teli, de az énnel azonosított vágyakkal, és győz". Mindennek a lényege szerintem az, hogy az ellentét azért következik be, mert az ágens nem teljesen racionális, ahogyan azt Michael Smith, akít

Moore helyeslően idéz, sugallja.

Valamennyi alapvető bűncselekmény sérti az áldozatok jogait, és tiszteletlenséget sugall az áldozattal és a társadalommal szemben. Mindenkinek rendkívül jó oka van tehát arra, hogy ne kövessen el alapvető büntetőjogi bűncselekményeket. Lehetne vitatkozni azzal, hogy milyen gyakran merülnek fel valóban ego-idegen vágyak a büntetőjogi esetekben, és Moore beszámolójával, de még ha Moore pszichológiáját el is fogadjuk, a probléma, ami esetleg kifogásolható, egy racionalitási hiba, amit leginkább azzal lehet magyarázni, hogy az ágens képtelen "józanul gondolkodni", hozzáférni a jó okokhoz, hogy ne kövessen el bűncselekményt, olyan körülmények között, amelyek látszólag kikapcsolják ezeket a képességeket, mint például a sóvárgás, az intenzív érzelmek és a többi változó, amit Moore helyesen megjegyez. Azt hiszem, ez jobban megmagyarázza a Moore által tárgyalt mentő és enyhítő körülményeket a jogban, mint például a provokáció/szenvedély, a "csökkent cselekvőképesség", a gondatlan mérgezés és a jogi elmebaj. A Moore által felhozott egyéb tanok, mint például a szükségszerűség, a kényszer és az ártatlan támadó, jobban magyarázhatóak a józan ész szerinti nehéz választási helyzetekkel, amelyeket a cselekvő nem hoz létre, és amelyekben a cselekvő összességében teljes szívvel árt a másoknak. Nincs szükség az irányítással kapcsolatos kifogásra.

Még ha az ellenőrzési teszt indokolt is, Moore szerint azt csak akkor kellene alkalmazni, ha a cselekvő nem képes, nem pedig nem akarja magát ellenőrizni. Ez egy skaláris fogalom, és valószínűleg minden ágens rendelkezik ezzel a képességgel valamilyen mértékben, amit az a feltételezés is bizonyít, hogy mindazok az ágensok, akiknek kontrollproblémájuk van, képesek lennének ellenállni a bűncselekménynek, ha azonnali halállal fenyegetnék őket. Az a képesség, hogy egy ágens ilyen körülmények között képes kontrollt gyakorolni, nem jelenti azt, hogy felelősnek kell lennie. Egyetlen igazságos jogi rendszer sem lenne ennyire könyörtelen. Elégséges a felmentés, ha az

agens nem rendelkezik "jelentős" képességgel, és ez a hiány különböző normatív tartalommal bír, attól függően, hogy a jogrendszer milyen általános álláspontot képvisel a felmentések kiterjedtségével kapcsolatban.

Moore és én egyetértünk abban, hogy a kontrafaktuális elemzés az elsődleges módja egy ágens ellenőrzési képességének értékelésének. Nem meglepő, hogy Moore metafizikailag elemzi a kapacitást David Lewis lehetséges világok modális logikája segítségével. A kapacitás fogalma vitatott a szakfilozófián belül, és Moore szabadon elismeri a megközelítésének néhány problémáját. Ami a jog szempontjából még alapvetőbb: hogyan használhatná a jogrendszer gyakorlatilag Lewis módszertanát, még akkor is, ha metafizikailag ez a leghatásosabb?

Még a Lewissianusok is eltérnek abban, hogy a lehetséges világoknak mennyire közel kell lenniük egymáshoz. Mit tegyen egy vidéki jogász-tudós?

Természetesen azzal kezdem, hogy az ellenőrzési képességet a kognitív hiányosságok fogalmával fogalmazom meg, majd egy tisztán józan népi pszichológiai ellenpszichológiai módszertant javaslok. Vegyük figyelembe, hogy a legtöbb alapvető bűnözői magatartástól való tartózkodás, mint például nem ölni, nem erőszakolni, nem gyújtogatni, nem lopni és így tovább, alacsony készségszintű viselkedés. Ha valaki rendelkezik az általános képességgel, hogy tartózkodjon, amint azt az ágens más, hasonló körülmények között tanúsított viselkedése mutatja - az ágens mindig megpróbálja megölni azokat az embereket, akik dühre ingerlik? a pedofil mindig megérinti a gyerekeket, amikor nincs szemtanú? -, akkor joggal következtethetünk arra, hogy az ágens valószínűleg hasonló képességgel rendelkezett akkor is, amikor a tiltott cselekmény megtörtént. Ez a következtetés megdönthető annak bemutatásával, hogy az adott eset sajátos körülményei megkülönböztethetővé teszik azt a látszólag hasonló körülményektől, de az ellentételezések metafizikája nem segít a gyakorlati meghatározásban, amelyet meg kell tenni. Sok esetben nem lesz könnyű válasz, de az ember csak annyit tehet, hogy figyelemmel kíséri a vonatkozó előzményeket, és összehasonlítja azokat a jelenlegi tényekkel és körülményekkel.

Az idegtudomány és a pszichológia egyszerűen nem tud segíteni e problémák megoldásában. Ami jó kutatás most létezik, az távolról sem ökológiailag érvényes, és komolyan megkérdőjelezhető.

hogy egyáltalán végezhető-e ilyen kutatás, még akkor is, ha egy intézményi felülvizsgálati bizottság engedélyezné a szükséges kísérleti beavatkozások típusait. El kell fogadnunk a viselkedéses értékelés szükségességét.

Röviden, üdvözlöm Moore-t azok soraiban, akik az ellenőrzési problémákat racionalitási problémaként értelmezik (bárki szövetségesnek szeretné Moore-t), és remélem, hogy csatlakozik hozzám, amikor kihívást intéz az ellenőrzési tesztek támogatói felé, hogy egy racionalitási hibáktól független tesztet nyújtsanak.

VI. Az új idegtudomány és a jog, különösen a büntetőjog

A The Economist 2002-es vezércikkében a következő figyelmeztetés jelent meg: "A genetika még veszélyeztetheti a magánéletet, megölheti az autonómiát, homogénné teheti a társadalmat, és kibelezheti az emberi természet fogalmát. De az idegtudomány mindezeket előbb megteheti".³⁸ Az ilyen típusú állításokat az 1990-es évek elején a nem invazív funkcionális mágneses rezonancia képalkotás (fMRI) felfedezése táplálta, amely lehetővé teszi az idegtudósok számára, hogy ne csak az agy szerkezetét, hanem az agy fiziológiáját is tanulmányozzák. A nem klinikai célú szkennerek e század elején váltak általánossá a pszichológia és az idegtudományok egyetemi tanszékein, és logaritmikusan nőtt a kognitív, az affektív és a szociális idegtudományok tanulmányozása, amelyek az idegtudományok jog szempontjából leginkább releváns részterületei.

Azok, akiket elkápráztatott a technika lenyűgöző volta és az adatok kaszkádja, beleestek abba, amit én "agyi túlkapás szindrómának" nevezek.³⁹ Az ebben a szörnyű betegségben szenvedők azt állítják, hogy az új idegtudomány forradalmasítani fogja a jogot, különösen a büntetőjogot. Moore, mint oly gyakran, kilenc, a felelősséggel kapcsolatos kihívást különböztet meg, amelyek

³⁸ "Az agytudományok etikája: *The Economist*, 2002. május 23., 77, www.economist.com/node/1143317/print (hozzáférés: 2011. október 5.).

³⁹

állítólag az új idegtudományból fakadnak, amelyek közé tartozik *többek között* az eliminativizmus, az epifenomonalizmus és a kemény determinista inkompatibilitás.⁴⁰

Úgy vélem, hogy mindegyik annak az állításnak a formája, hogy az idegtudomány "bizonyítja", hogy a determinizmus igaz, és hogy senki sem felelős, valamint annak a még extravagánsabb állításnak, hogy valójában nem vagyunk ágensek.

Joshua Greene és Jonathan Cohen idegtudósok szerint például az idegtudomány állítólag azt bizonyítja, hogy csak "az idegi körülmények áldozatai" vagyunk, és a jognak ehhez kellene alkalmazkodnia.⁴¹ A jelenlegi büntető igazságszolgáltatás középpontjában álló, a felelősségről, a pusztulásról és az erkölcsileg indokolt büntetésről alkotott hagyományos elképzeléseket a társadalmi ellenőrzés következetesen indokolt előrejelzési és megelőzési rendszerével kellene felváltani.

Az új idegtudomány valóban lenyűgöző, de gyakorlatilag az összes ilyen állítás túl kevés adaton alapul⁴² és gyakran fogalmi zűrzavaron.⁴³ Moore belépett a túlhajtott állítások sűrűjébe, hogy tisztázza a fogalmi teret, ahogyan csak ő

tehetikövetkező

ket

mutatta ki: a

kompatibilizmus nem megdöntött, és az idegtudósoknak el kellene fogadniuk; Wegner

A tudatos akarat illúziója című könyvében megfogalmazott állításait, miszerint

gyakorlatilag minden cselekvést

hogy az automatizmusok és a mentális állapotok az agy által létrehozott poszt hoc

racionalizációk, fogalmilag zavaros és empirikusan helytelen; ugyancsak zavaros és

hamis az az állítás, amely Benjamin Libet idegkutató munkáján alapul, aki kimutatta,

hogy az agyi aktivitás a kiegészítő motoros területen megelőzi a mozgásra való

készítés tudatos tudatosítását.

⁴⁰ Michael S. Moore, "Responsible Choices, Desert-Based Legal Institutions, and The Challenges of

Contemporary Neuroscience," 29 *Social Philosophy and Policy* 233 (2012); "Compatibilism(s) for Neuroscientists," in, Enrique Vallenzeuella, szerk, *LAW AND THE PHILOSOPHY OF MIND* (2014); "Libet's Challenge(s) to Responsible Agency," in, Walter Sinnott-Armstrong & Lynn Nadel, eds., *CONSCIOUS WILL AND RESPONSIBILITY* 207 (2011).

⁴¹ Greene & Cohen, XX. lábjegyzet, 217-18. o.

⁴² Morse, "Lost in Translation", XX. lábjegyzet.

⁴³ Michael Pardo & Dennis Patterson, ÉSZ, *Agy és jog: A JOG ÉS AZ IDEGTUDOMÁNY FOGALMI ALAPJAI* (2013).

hogy az ember agya az egyetlen oka a viselkedésnek; a nem lehet/nem lehet megkülönböztetés idegtudományi vizsgálata félelmetesen nehéz lesz, és valószínűleg nem fog választ adni a kérdésre; az eliminativistáknak és az epifenomenalistáknak pedig óriási és talán leküzdhetetlen nehézségekbe fog ütközni, hogy az idegtudományokkal bizonyítsák az ügyüket, még akkor is, ha pontosan értik állításaik természetét, amit az idegtudósok gyakran nem tesznek. Sokan mások és én⁴⁴ is foglalkoztunk már ezekkel a kérdésekkel, de senki sem tette ezt olyan elsöprő kifinomultsággal és mélységgel, mint Moore. És örömmel jelentem, hogy az állítólagos erkölcsi és jogi következményeit túlharsogó "Libet-ipar" empirikus és fogalmi alapon csődöt jelent⁴⁵ és kétlem, hogy fel fog bukkanni.

A fentiekben teljesen egyetértek Moore-ral. Lehet, hogy nem értünk egyet az agy/elme azonosságáról és a redukcionizmusról, de mivel egyetértünk a CTA-ban és annak a felelősségre gyakorolt hatásaiban, ez a nézeteltérés jogi szempontból aligha számít. Alapvető alapvető egyetértésünk az, hogy a népi pszichológia a jog és különösen a büntetőjog alapja. Mivel ilyen alaposan egyetértettünk a jelenlegi idegtudományok és a büntetőjog kapcsolatáról, röviden olyan kérdésekre összpontosítok, amelyek nem központi témák Moore írásában, de kiegészítik azt.

A jó pszichológia gyakorlatilag minden esetben megelőzi a jó viselkedési idegtudományt. Az idegtudósok egy fontos kivételtől eltekintve nem járnak horgászexpedíciókra.⁴⁶ Ők

⁴⁴ Pl. Stephen J. Morse, "Lost in Translation", XX. lábjegyzet.

⁴⁵ Pl. Alfred Mele, *EFFEKTÍV SZÁNDÉKOK: THE POWER OF CONSCIOUS WILL* (2009); Moore, *Libet's Libet's Kihívás(ok)*", XX. jegyzet; Parashkev Nachev & Peter Hacker, "The Neural Antecedents of Voluntary Action: A Conceptual Analysis," *5 Cognitive Neuroscience* 193 (2014); Aaron Schurger Jacobo D. Sitt & Stanislas Dehaene, "An accumulator model for spontaneous neural activity before to self-initiated movement," *109 PNAS* E2904 (2012); Aaron Schurger & Sebo Uithol, "Nowhere and Everywhere: The Causal Origin of Voluntary Action", *The Review of Philosophy and Psychology* (2015), elérhető: DOI 10.1007/s13164-014-0223-2.

⁴⁶ Craig M. Bennett, et al, "Neural correlates of interspecies perspective taking in the post-mortem Atlanti-óceáni lazac: 1 *Journal of Serendipitous and Unexpected Results* 1(2009). Elérhető a

következő címen:,

27

egy viselkedés szempontjából jól jellemzett állapottal vagy feladattal kezdik, majd az agyi aktivitást korrelálják vele. Például a skizofrénia strukturális vagy funkcionális agyi korrelátumainak meghatározásához először viselkedési kritériumok alapján egyértelműen meg kell határozni egy "kísérleti" csoportot, amely a betegségben szenvedő alanyokból áll, és egy kontrollcsoportot, amely nem szenved a betegségben. A jogilag releváns és érvényes idegtudomány mindig egyértelmű viselkedési kritériumokon fog múlni. Ha a viselkedésbeli különbségek egyértelműek, nincs szükségünk az idegtudományra, mert a törvény kritériumai viselkedésbeliek, bár megnyugtató, ha az idegtudomány összhangban van a viselkedési megfigyeléssel. Továbbá a tettek hangosabban beszélnek, mint a képek. Ha a kettő között eltérés van, a színleléstől eltekintve (amit az idegtudomány nem tud diagnosztizálni a viselkedési zavarok esetében), akkor hinnünk kell a viselkedésnek. Ha például a strukturális képek átlagosan nem mutatnának különbséget a serdülők és a felnőttek agya között, nem következtethetnénk arra, hogy a serdülők nem viselkednek másképp, mint a felnőttek.

A kognitív, affektív és szociális idegtudományról eddig tudott ismereteink nagy része korrelációs és durva szemcséjű, nem pedig kauzális és finom szemcséjű.⁴⁷ Az fMRI viszonylag új keletű technika, és e fiatal tudományág fejlődésével folyamatosan új módszertani leleteket fedezünk fel.⁴⁸ A társadalomtudományokban tapasztalható publikációs torzítás általában az idegtudományokban is fennáll.⁴⁹ Gyakorlatilag a jelenlegi idegtudomány nem foglalkozik jogi kérdésekkel, gyakorlatilag egyik sem közvetlenül jogi vonatkozású, és csak kis mennyiségben van

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.161.8384&rep=rep1&type=pdf>. A tanulmányban egy döglött atlanti-óceáni lazacot vizsgáltak, hogy bemutassák, hogy a legkevésbé sem ígéretes vizsgálatból is jelentős eredmények szülehetnek, ha csak a kutatási terv nem ellenőrzi megfelelően a véletlenszerű eredményeket (hamis pozitív eredmények).

⁴⁷ .. Gregory A Miller, "A pszichológia rossz kezelése az agy évtizedeiben", *5 Perspectives on Psychological Science* 716 (2010)

⁴⁸ Pl. Craig M. Bennett et al, "The Principled Control of False Positives in Neuroimaging", 4 *Social, Cognitive and Affective Neuroscience* 417 (2009).

⁴⁹ Pl. John PA Ioannidis, "Excess Significance Bias in the Literature on Brain Volume Abnormalities," 68 *Archives of General Psychiatry* 773 (2011)

következtetés szempontjából releváns, bár gyakran extravagáns következtetési láncokat igényel. Replikációkra ritkán tesznek kísérletet. Mindez nem a viselkedési idegtudomány általános kritikája. Ez egy fiatal, új technológiákat alkalmazó terület, amely a tudomány és a filozófia egyik legégetőbb problémájával foglalkozik: az agynak az elmével és a cselekvéssel való kapcsolatával. Nem meglepő, hogy a fejlődés, bármennyire is lenyűgöző, lassú.

Az idegtudomány más tudományokkal is osztozik a G2i-problémán, vagyis azon, hogy hogyan lehet csoportos adatok alapján következtetéseket levonni egy adott egyénre vonatkozóan.⁵⁰ A tudósokat az érdekli, hogyan működik a világ, és általános információkat állítanak elő. A jog gyakran egyedi esetekkel foglalkozik, és nehéz tudni, hogyan kell megfelelően alkalmazni a releváns csoportadatokat. Például egy olyan idegtudományi vizsgálat, amely megnövekedett aktivációról számol be valamelyik érdekes agyi régióban, az összes alany aktivációjának átlagolására alapozza következtetését, de előfordulhat, hogy egyetlen alany agya sem aktiválódott pontosan az azonosított területen. Ha az ilyen csoportos adatok megengedettek, mint ahogyan most már az olyan funkciók esetében, mint például a jóslatok, a kérdés az, hogyan használhatók fel a valószínűségi adatok a gyakran bináris kérdés megválaszolására.

Végezetül tegyük fel, hogy a radikális kritikusoknak igazuk van. Nem vagyunk ágensek, és mentális állapotaink nem működnek (ha egyáltalán léteznek). Egyszerűen csak neuronális körülmények áldozatai vagyunk. Mi következik ebből? Greene és Cohen szerint a következményelvűség következik. Ezzel szemben én úgy gondolom, hogy semmi sem következik, mert a radikális álláspont normatív értelemben inert, és ezt a gondolatot először Mitch Berman vetette fel a determinizmussal összefüggésben.⁵¹ Az okok mentális állapotok. Ha az okok, amelyekről azt hisszük, hogy motiválják a cselekvést, nem valóságosak vagy nem rendelkeznek kauzális hatékonysággal, akkor nincs

okunk bármit is tenni, kivéve talán azt, hogy várjuk a determinizmust.

⁵⁰ David L. Faigman, John Monahan, & Christopher Slobogin, "Group to Individual Inference (G2i) in Scientific Expert Testimony," 81 *U Chi. L. Rev.* 417 (2014).

⁵¹ . Mitchell Berman, "Punishment and Justification", 118 *Ethics* 258, 271 (2008).

hogy megtörténjen. Természetesen nem érdelek kritikát vagy hibáztatást azért, mert nem tudtam elfogadni az igazságot. Az agyam készített erre.

VII. Következtetés

Egyetlen jogtudós és kevés filozófus írt olyan tanulságosan az elméről, mint Michael Moore. Ezért jár folyamatosan a fejemben, és fog is, amíg ezeken a kérdéseken gondolkodom és dolgozom.